

บทที่ 3

แนวความคิดในการจัดการน้ำใต้ดินจากการปนเปื้อนปุ๋ยเคมีในภาคเกษตรกรรม

3.1 แนวความคิดเรื่องผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle: PPP)

หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle หรือ PPP) มีแนวคิดที่ว่า ผู้ที่มีส่วนในการก่อให้เกิดมลพิษจะต้องเป็นผู้รับภาระในค่าใช้จ่ายอันเกิดจากการบำบัดมลพิษที่ตนเป็นผู้ก่อขึ้น หลักนี้มีจุดเริ่มต้น มาจากในอดีตประชาชนได้รับความเสียหายทั้งต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย และทรัพย์สินจากผู้ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น โรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยน้ำเสียออกมาทำให้แหล่งน้ำเน่าเสียและเป็นอันตรายต่อผู้ใช้อุปโภคบริโภค รัฐต้องแบกรับค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูแหล่งน้ำดังกล่าวให้มีคุณภาพดีขึ้น ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงมาก โดยที่โรงงานที่ปล่อยน้ำเสียไม่ต้องรับภาระนี้เลย แต่กลับมีรายได้จากการประกอบการอย่างมั่งคั่ง รัฐจึงต้องหากลยุทธ์ในการสร้างจิตสำนึกให้ผู้ประกอบการมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายไปโดยกิจการของตน อย่างไรก็ตาม หลักการดังกล่าวมีปัญหาอยู่ที่การบังคับใช้กฎหมายบางครั้งอาจไม่สามารถระงับตัวผู้ก่อมลพิษได้ ในทางปฏิบัติจึงควรเพิ่มการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง และควรมีการใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์มาจัดการ เช่น การจัดเก็บภาษีทางสิ่งแวดล้อม และค่าธรรมเนียมในการจัดการมลพิษ เป็นต้น

ในปัจจุบัน กฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทยได้นำหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายมาบัญญัติไว้ในกฎหมายหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ.2456 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 14) พ.ศ.2535 ซึ่งมีบทบัญญัติโดยสรุปได้ว่า หากมีการเท ทิ้ง หิน กรวด หวาย ดิน โคลน อับเฉา สิ่งของหรือสิ่งปฏิกูลใดๆ (ยกเว้นน้ำมัน และเคมีภัณฑ์) ลงในแม่น้ำ ลำคลอง บึง อ่างเก็บน้ำ หรือทะเลสาบ เป็นเหตุให้น่านน้ำไทยตื่นเขิน ตกตะกอน หรือสกปรก นอกจากผู้กระทำจะต้องรับโทษทางอาญา (จำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ) แล้วยังต้องชดเชยเงินค่าเสียหายที่ต้องเสียในการขจัดสิ่งเหล่านั้นด้วย สำหรับการเท ทิ้ง หรือทำด้วยประการใดๆ ให้น้ำมัน และเคมีภัณฑ์หรือสิ่งใดๆ ลงในทางสาธารณะดังกล่าว อันอาจเป็นพิษต่อสิ่งมีชีวิต หรือสิ่งแวดล้อม หรือเป็นอันตรายต่อการเดินเรือในทางสาธารณะดังกล่าว ต้องรับโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และจะต้องชดเชยเงินค่าเสียหายที่ต้องเสียไปในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นด้วย ทั้งนี้ตามบทบัญญัติมาตรา 119 และมาตรา 119 ทวิ

นอกจากพระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ.2456 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 14) พ.ศ.2535 แล้วหลักการดังกล่าวยังปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ในมาตรา 96 และ 97 และยังได้นำเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์มาใช้ในเรื่องกองทุนสิ่งแวดล้อม ในรูปแบบของเงินอุดหนุนและเงินกู้ ภาษีเงินได้ที่ขอลดให้สำหรับผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศที่เข้ามาช่วยด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ภาษีสรรพสามิตสำหรับเครื่องจักร เครื่องมือ อุปกรณ์ในการจัดการสิ่งแวดล้อม และค่าบริการจัดการน้ำเสียรวม ซึ่งอยู่ภายใต้หลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย¹ รวมถึงการส่งเสริมการลงทุนของเอกชน เพื่อลดภาระทางการเงิน¹

3.1.1 ผู้ก่อมลพิษรับผิดชอบในกรณีความเสียหายเกิดต่อผู้ที่ได้รับสารพิษจากน้ำใต้ดินปนเปื้อน

การนำหลักความรับผิดชอบมาบังคับกับผู้ก่อมลพิษในกรณีที่มีความเสียหายเกิดต่อผู้ที่ได้รับสารพิษจากการปนเปื้อนของน้ำใต้ดิน เพื่อให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษที่เกิดการรั่วไหล หรือแพร่กระจายของมลพิษจากกิจกรรมของตน ทำให้น้ำใต้ดินบริเวณนั้นมีสารพิษปนเปื้อน เมื่อมีผู้นำมาใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคแล้วก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัยหรือทรัพย์สินของผู้อื่น หรือของรัฐ ผู้ทำความเสียหายมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายอันเกิดจากการนั้น รวมทั้งค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องรับภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษ และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำใต้ดินด้วย แนวความคิดในเรื่องผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle: PPP) ดังกล่าวปรากฏอยู่ในมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

3.1.2 ผู้ก่อมลพิษรับผิดชอบในกรณีความเสียหายเกิดต่อทรัพยากรน้ำใต้ดิน

ในส่วนของความเสียหายต่อทรัพยากรน้ำใต้ดินนั้น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 97 กำหนดให้ผู้ที่เป็นต้นเหตุทำให้สูญหายหรือ

¹ สุณีย์ มัลลิกะมาลย์, การบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2542), น.188.

เสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายให้แก่รัฐตามมูลค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหายหรือเสียหาย

ตามมาตรา 97 ได้นำแนวความคิดในเรื่องผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle: PPP) เช่นกันโดยกำหนดให้รัฐเท่านั้นที่เป็นผู้เสียหายในการฟ้องเรียกค่าเสียหายต่อผู้ที่กระทำหรือละเว้นกระทำการโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งอาจจะเป็นทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลก็ได้ ในกรณีนี้กรมทรัพยากรน้ำบาดาลซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำบาดาลจึงเป็นผู้มีสิทธิฟ้องร้อง โดยที่ทรัพยากรน้ำได้ดินในความหมายของมาตรานี้คงหมายถึงน้ำใต้ดินในทุกพื้นที่ ซึ่งถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติของรัฐที่อยู่ในความคุ้มครองดูแลของกรมทรัพยากรน้ำบาดาล และในส่วนของค่าเสียหายที่ให้แก่รัฐตามมูลค่าของทรัพยากรที่ถูกทำลาย สูญหายหรือเสียหายก็จำเป็นต้องใช้หลักการในการคำนวณเชิงเศรษฐศาสตร์เข้ามาช่วย

3.2 แนวความคิดเรื่องหลักการป้องกันไว้ล่วงหน้า (Precautionary Principle:PP)

แนวความคิดเรื่องหลักการป้องกันไว้ล่วงหน้า (Precautionary Principle:PP) เป็นหลักการจัดการในเชิงรุก โดยเน้นการป้องกันผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แม้ว่าข้อมูลหรือข้อพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ที่มีอยู่ในขณะนั้นจะยังไม่สมบูรณ์พอที่จะชี้ชัดว่าจะมีผลกระทบใดเกิดขึ้นก็ตาม²

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าหลักการป้องกันไว้ล่วงหน้านั้นมุ่งหาวิธีลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาได้ทันทั่วทั้งที่ หากจะลดผลกระทบนั้นก็สามารนำมาใช้ได้ อย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพ การป้องกันล่วงหน้ามีวิธีการที่จะนำมาใช้ได้หลายวิธี เช่น การกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม การประกาศพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมและเขตควบคุมมลพิษ แผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดให้มีระบบบำบัด เป็นต้น ซึ่งวิธีการต่างๆ เหล่านี้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ก็ได้ นำแนวความคิดเรื่องหลักการป้องกันไว้ล่วงหน้ามาบัญญัติไว้ด้วย³

² อำนาจ วงศ์บัณฑิต, กฎหมายสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: วิทยุชน, 2550), น.83.

³ เสริมอักษรวุฒิ แก้วเสียงสังข์, “มาตรการทางกฎหมายในการควบคุม จัดการน้ำบาดาลของภาคอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืน,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), น.28-29.

3.2.1 การกำหนดมาตรฐานคุณภาพน้ำใต้ดิน

การกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นมาตรการหนึ่งที่ใช้เพื่อป้องกันภัยล่วงหน้า และป้องกันความเสี่ยงจากภัยที่อาจเกิดผลกระทบต่อสุขภาพอนามัย และความเสียหายของมนุษย์ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมจากการดำเนินกิจการที่มีแนวโน้มว่าจะส่งผลร้ายต่อสิ่งแวดล้อม ความสำคัญของมาตรการนี้ก็คือ การกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่สามารถจะเปลี่ยนแปลงได้ตามภาวะเศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่ผู้ประกอบการจะนำไปปฏิบัติตามได้⁴

มาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับมาตรฐานของสิ่งแวดล้อมในด้านต่างๆ ได้แก่ น้ำ อากาศ เสียงและความสั่นสะเทือนเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ใช้เป็นแนวทางและใช้ความระมัดระวังมิให้ของเสียต่างๆ ที่เกิดจากประกอบกิจการหรือจากโครงการมีมากเกินไปที่กฎหมายกำหนดซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ เช่น มาตรฐานคุณภาพน้ำในแม่น้ำลำคลอง หนอง บึง ทะเลสาบ อ่างเก็บน้ำ และแหล่งน้ำสาธารณะอื่นๆ มาตรฐานคุณภาพอากาศในบรรยากาศโดยทั่วไป มาตรฐานระดับเสียงและความสั่นสะเทือนโดยทั่วไป เป็นต้น⁵

ในส่วนของน้ำใต้ดินนั้น ได้มีการกำหนดมาตรฐานคุณภาพน้ำใต้ดิน ตามประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ 20 (พ.ศ. 2543) และมาตรฐานคุณภาพน้ำบาดาลที่ใช้บริโภค ตามประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์และมาตรการในทางวิชาการสำหรับการป้องกันด้านสาธารณสุขและการป้องกันในเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ (พ.ศ. 2551)

ฉะนั้น หากปรากฏว่าน้ำใต้ดินในบริเวณใดมีคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐานที่กำหนดไว้ข้างต้นไม่ว่าจะปนเปื้อนสารไนเตรดจากการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีจากการใช้ยาฆ่าแมลง หรือสารพิษต่างๆ จากกระบวนการอุตสาหกรรม ก็ย่อมแสดงให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำใต้ดิน รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมในบริเวณนั้น ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องรวมทั้ง

⁴ สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, *อ่างแล้ว เขิงอรรถที่ 1*, น.54.

⁵ อุดมศักดิ์ สิทธิพงษ์, กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: วิทยุชน, 2549), น.171.

⁶ ดู พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบต้องช่วยกันหาทางป้องกันแก้ไขเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาดังกล่าวขึ้นอีก อันจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์ในที่สุด

3.2.2 การกำหนดพื้นที่คุ้มครองแหล่งน้ำบาดาล

การกำหนดพื้นที่คุ้มครองแหล่งน้ำบาดาล ถือเป็นอีกมาตรการหนึ่งในการป้องกัน ก่อนที่ความเสียหายจะเกิดขึ้นกับทรัพยากรน้ำใต้ดิน ดังที่ได้ทราบแล้วว่าน้ำใต้ดินนั้นอาจถูกปนเปื้อนจากแหล่งกำเนิดมลพิษต่างๆ เช่น ภาควัตถุอุตสาหกรรม ภาคเกษตรกรรม ภาคครัวเรือน และแหล่งกำเนิดประเภทอื่นๆ เช่น การฝังกลบขยะ (landfill) การรั่วไหลของน้ำมัน เป็นต้น เมื่อมนุษย์นำน้ำใต้ดินเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภคบริโภค การอุตสาหกรรม การเกษตรกรรม หรือกิจกรรมอื่นๆ ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

แหล่งน้ำบาดาลโดยธรรมชาติจะมีปริมาณน้ำจำนวนมากและจะมีอยู่ตามแอ่งน้ำบาดาลต่างๆกระจายในแต่ละภูมิภาค แหล่งน้ำบาดาลส่วนใหญ่จะเกิดเป็นแอ่ง ซึ่งจะเป็นไปตามกลุ่มน้ำหรือการไหลของน้ำท่าผิวดิน ซึ่งแต่ละแอ่งน้ำบาดาลจะมีขอบเขตของแอ่ง และไม่สามารถบอกทิศทางการไหลของน้ำภายในแอ่งได้แน่นอน แหล่งน้ำบาดาลที่สำคัญ ได้แก่ แอ่งน้ำบาดาลภาคเหนือ และแอ่งน้ำบาดาลภาคกลาง⁷

ฉะนั้น หากแหล่งน้ำบาดาลที่สำคัญเหล่านี้ได้รับผลกระทบจากการปนเปื้อนมลพิษต่างๆ ก็จะทำให้ประชาชนจำนวนมากซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณนั้นได้รับผลกระทบ รวมทั้งสัตว์ พืช ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมก็จะได้รับความเสียหายในวงกว้างด้วย จึงควรต้องกำหนดให้พื้นที่ใดที่มีแหล่งน้ำบาดาลที่สำคัญเป็นพื้นที่คุ้มครองแหล่งน้ำบาดาล เพื่อป้องกันการปนเปื้อนมลพิษ โดยมีข้อกำหนดห้ามดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ดังกล่าวที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบกับน้ำบาดาล เช่น ห้ามใช้พื้นที่นั้นเป็นที่ฝังกลบขยะหรือของเสียอันตราย เป็นต้น

สำหรับกฎหมายน้ำบาดาลของไทยที่ใช้บังคับในปัจจุบันนี้จะยังไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดพื้นที่คุ้มครองแหล่งน้ำบาดาล แต่ได้มีแนวความคิดที่จะกำหนดเขตพื้นที่คุ้มครอง เพื่อเป็นการคุ้มครองและอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำบาดาล โดยกำหนดเขตพื้นที่คุ้มครองต้นน้ำบาดาล⁸ ซึ่งมีข้อกำหนดห้ามการใช้พื้นที่ต้นน้ำบาดาลเพื่อดำเนินกิจกรรมอันอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อ

⁷ เสริมอัศรุฒิ แว่วเสียงสังข์, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 3, น.57-58.

⁸ กรมทรัพยากรน้ำบาดาล, ร่างพระราชบัญญัติต้นน้ำบาดาล พ.ศ. ... (มาตรา 51)

ปนเปื้อนมลพิษ เว้นแต่จะได้มีการประเมินผลกระทบของกิจกรรมที่จะดำเนินการนั้นต่อแหล่งน้ำบาดาลและได้รับความเห็นชอบจากกรมทรัพยากรน้ำบาดาลเสียก่อน จึงจะสามารถดำเนินการได้

3.2.3 การควบคุมการใช้สารเคมีในเกษตรกรรม

รูปแบบเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ที่เน้นการเพิ่มผลผลิต โดยมีปัจจัยที่ใช้ในการสนับสนุนการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช หรือสารเคมีต่างๆ แม้จะเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรให้ได้ผลผลิตที่สมบูรณ์ตามความต้องการของตลาด เพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร แต่ในขณะเดียวกันหากใช้สารเหล่านั้นในปริมาณมากเกินไป นอกจากจะตกค้างในผลผลิตทางการเกษตรแล้ว เมื่อบริโภคเข้าไปย่อมจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของผู้บริโภค และยังส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ อาทิเช่น ดิน น้ำ อากาศ เป็นต้น

ดิน เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญในการประกอบเกษตรกรรม ปัจจุบันพื้นที่ทางการเกษตรส่วนมากกลับพบปัญหาความเสื่อมค่าของดิน อันเกิดจากปัญหาเรื้อรังและสะสมมานาน เนื่องจากการนำสารเคมีมาใช้ในการเกษตรกรรม ซึ่งส่งผลให้เกิดการสูญเสียความสามารถในการดูดซับแร่ธาตุ ทำให้เกิดการขาดแคลนธาตุอาหารของพืช พืชจะอ่อนแอขาดภูมิคุ้มกันโรค และทำให้การคุกคามของแมลง เชื้อโรคเกิดขึ้นได้ง่าย จึงต้องนำไปสู่การใช้สารเคมีสังเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหา ซึ่งก่อให้เกิดวัฏจักรการใช้สารเคมีเรื่อยไป ทำให้สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศเสื่อมโทรมลง นอกจากดินแล้ว น้ำก็เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญอย่างยิ่งในการเกษตรเช่นกัน ปัญหาการขาดแคลนน้ำเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดในกระบวนการผลิต ซึ่งได้รับความสนใจและหาแนวทางแก้ไขจากภาครัฐและเอกชน แต่สำหรับอีกปัญหาหนึ่งที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน คือ การปนเปื้อนของสารเคมีจากภาคเกษตรกรรมลงในแหล่งน้ำต่างๆ เช่น แม่น้ำ ลำคลอง ทะเลสาบ ไม่เพียงแต่น้ำผิวดินเท่านั้น น้ำใต้ดินเองก็ถูกปนเปื้อนจากสารเคมีเหล่านั้นด้วย ซึ่งปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงที่ตกค้างอยู่ในดินจะถูกชะล้างลงแหล่งน้ำ ทำให้แหล่งน้ำกลายเป็นที่สะสมของสารเคมีต่างๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางชีวเคมี น้ำเน่าเสีย ปริมาณสัตว์น้ำลดลงกระทบต่อห่วงโซ่อาหารและระบบนิเวศ และยังเกิดผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์อีกด้วย⁹

⁹ สาวิตรี วงษ์เมตตา, “กฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมการใช้สารเคมี:ศึกษาเฉพาะกรณีใช้ในเกษตรกรรม,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2552), น.6-7.

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีการใช้สารเคมีทางการเกษตรมากที่สุดประเทศหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในแต่ละปีประเทศไทยจะต้องนำเข้าสารเคมีเกษตรจากต่างประเทศมากถึงราว 4 ล้านตัน หรือ 4,000 ล้านกิโลกรัม และจะต้องจ่ายเงินสำหรับค่านำเข้าสารเคมีเหล่านี้ราว 7,000 ล้านบาทต่อปี ซึ่งเป็นเม็ดเงินที่มากเกือบเท่ารายได้ส่งออกข้าวของประเทศ แนวโน้มการใช้สารเคมีเกษตรในประเทศไทยก็เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการประกอบธุรกิจจำหน่ายสารเคมีทางการเกษตรก็มีการแข่งขันสูง ซึ่งบ่งชี้ว่าเกษตรกรหันมาใช้สารเคมีทางการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตจากการใช้ปุ๋ยเคมี ลดความเสียหายของผลผลิตโดยใช้ยาฆ่าแมลงและศัตรูพืช ซึ่งเป็นวิธีการที่สะดวก รวดเร็วและมีประสิทธิภาพและใช้ได้อย่างกว้างขวาง¹⁰ แต่ผลเสียของการใช้สารเคมีในการเกษตร คือ สารพิษตกค้างต่อสภาพแวดล้อมที่สามารถถ่ายทอดผ่านห่วงโซ่อาหารมาถึงคนหรือสัตว์ได้ ทั้งกระทบต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะผลกระทบต่อตัวเกษตรกรและผู้บริโภคเอง

แม้ในปัจจุบันจะมีมาตรการการควบคุมการใช้สารเคมีทางการเกษตรในกฎหมายหลายฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติปุ๋ย พ.ศ. 2550 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ควบคุมคุณภาพของปุ๋ย เป็นต้น แต่เนื่องจากสารเคมีที่ใช้ในการเกษตรนั้นมีหลายชนิดทำให้การควบคุมยังคงทำได้จำกัดและไม่ครอบคลุมสารเคมีหลายชนิด เช่น สารกำจัดแมลงและไร ซึ่งมีพิษร้ายแรงและมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมสูงอย่างเอ็นโดซัลแฟน ทั้งนี้เพราะหน่วยงานของรัฐยังไม่มีการศึกษาและประเมินผลกระทบของสารเคมีชนิดนี้¹¹ แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลเองได้ตระหนักถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการใช้สารเคมีในภาคเกษตรกรรม รัฐบาลจึงได้ส่งเสริมให้มีการผลิตปุ๋ยชีวภาพมากขึ้น ลดการนำเข้าสารเคมีจากต่างประเทศ สนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ให้เข้ากับวิถีเกษตรกรรมของไทย ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในระยะหลัง

ฉะนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการควบคุมการใช้สารเคมีในภาคเกษตรกรรม ซึ่งกรมวิชาการเกษตรเป็นหน่วยงานหลักในการควบคุมการใช้สารเคมีดังกล่าว ทั้งนี้การควบคุมการใช้สารเคมีในภาคเกษตรกรรมจะมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จะต้องเริ่มจากการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่การนำเข้าสารเคมี การบริหารจัดการ การโฆษณา และการควบคุมปริมาณการใช้สารเคมีในการเกษตรกรรม อีกทั้งหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุขจะต้องเผยแพร่ข้อมูลและให้ความรู้แก่เกษตรกรในการใช้

¹⁰ เฟิงอ๋าง, น.19-20.

¹¹ เฟิงอ๋าง, น.19.

สารเคมีให้ถูกต้องและถูกสุขลักษณะ เพื่อประโยชน์ต่อเกษตรกร ผู้บริโภค และเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศอีกด้วย

3.3 แนวความคิดเรื่องหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation Principle)

ในอดีตหน้าที่การคุ้มครอง ดูแลสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ เป็นของภาครัฐซึ่งทำให้เกิดการสะสมของมลพิษในสิ่งแวดล้อมและการทำลายธรรมชาติ เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมมีมากมายหลายด้าน ขณะที่จำนวนข้าราชการภาครัฐมีไม่เพียงพอที่จะทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเกิดแนวคิดขึ้นใหม่ว่า สิ่งแวดล้อมเป็นของประชาชนทุกคนในประเทศ เพราะฉะนั้น จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะดูแลปกป้อง มิให้สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย มิใช่จะปล่อยให้ เป็นหน้าที่ของภาครัฐฝ่ายเดียว โดยเริ่มจากการสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนตระหนักในคุณค่าของ สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่ต้องหวงแหนไว้ สำหรับตนเองและลูกหลานในอนาคต ซึ่ง ส่วนสำคัญของการสร้างจิตสำนึกก็คือ การให้ความรู้ เมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจใน ความสำคัญ of ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อทุกคนแล้ว ก็จะต้องเปิดโอกาสให้ ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์ สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติมีความสำคัญและจำเป็นที่ภาครัฐต้องให้การส่งเสริม สนับสนุนและผลักดันให้เกิดขึ้นมา ซึ่งภาครัฐจะต้องมีความพร้อมและให้สิทธิแก่ประชาชนที่จะรับรู้ ข้อมูลข่าวสารของทางราชการ การแสดงความคิดเห็น การให้ข้อเสนอแนะ การตรวจตราเฝ้าระวัง ดูแลรักษา การร้องเรียน การร้องทุกข์กล่าวโทษ การฟ้องร้องหากมีการละเมิดสิทธิหรือทำลาย หรือ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ จำเป็นที่จะต้องตราเป็นกฎหมายรองรับจึง จะทำให้เกิดประสิทธิผลได้¹²

3.3.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์น้ำใต้ดิน

หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นั้นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติรองรับหลักการดังกล่าวไว้ในหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 8 มาตรา 85 ดังนี้ “รัฐต้องดำเนินนโยบาย ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้

¹² สุณีย์ มัลลิกะมาลย์, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 1, น.32-33.

(4) จัดให้มีแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นอย่างเป็นระบบและเกิดประโยชน์ต่อส่วนร่วม ทั้งต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล

(5) ส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดการมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพ อนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยประชาชน ชุมชนในท้องถิ่น และองค์ปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน”

สำหรับแนวนโยบายของรัฐในเรื่องการอนุรักษ์น้ำใต้ดิน ตามที่คณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบตอนนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2540 – 2559 ได้วางแนวนโยบายให้มีการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำทั้งแหล่งน้ำผิวดินและแหล่งน้ำใต้ดินอย่างเป็นระบบ โดยคำนึงถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมประกอบ ซึ่งแนวทางดำเนินการได้แก่ การบูรณะและฟื้นฟูแหล่งน้ำ และป้องกันการเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำและคุณภาพน้ำ โดยเฉพาะแหล่งน้ำใต้ดินอันเป็นแหล่งน้ำดื่มที่สะอาดของมนุษย์ และให้มีการส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในแหล่งน้ำใต้ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด แนวทางดำเนินการ ได้แก่ พัฒนาแหล่งน้ำบาดาลให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ ปริมาณน้ำต้นทุนที่มีอยู่ และเกิดผลกระทบน้อยที่สุด โดยคำนึงถึงการพัฒนาแหล่งน้ำผิวดินที่เกี่ยวข้อง และกำหนดมาตรการการบริหารจัดการแอ่งน้ำบาดาล เพื่อให้การพัฒนาและใช้น้ำบาดาลมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการรักษาระดับคุณภาพเดิม โดยเน้นบทบาทของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น อีกทั้งส่งเสริมให้มีการใช้น้ำใต้ดินอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด แนวทางดำเนินการ ได้แก่ การบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยน้ำบาดาลอย่างเคร่งครัด และต้องส่งเสริมการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความตระหนักในการใช้น้ำบาดาลอย่างมีประสิทธิภาพ¹³

นอกจากนี้รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวยังได้บัญญัติถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนในการที่จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ส่วนที่ 12 สิทธิชุมชน ดังนี้

มาตรา 66 “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน”

¹³ อำนาจ วงศ์บัณฑิต, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 2, น.61-62.

และในมาตรา 67 “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา การได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการ คัดค้าน ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพได้อย่างปกติและต่อเนื่องใน สิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตนย่อม ได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้ง ทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษา และประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มี กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์กรอิสระซึ่ง ประกอบด้วยผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัด การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมี การดำเนินการดังกล่าว

สิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วน ท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ ย่อมได้รับความ คุ้มครอง”

การรับรองให้สิทธิกับประชาชนในชุมชนหรือท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการปกป้อง และอนุรักษ์น้ำใต้ดินมากขึ้น ย่อมส่งผลดีต่อประชาชนในท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ใช้น้ำใต้ดิน ในการอุปโภค บริโภค การเกษตรกรรม กิจกรรมในครัวเรือนและกิจกรรมอื่นๆ และถือเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบ โดยตรงจากการปนเปื้อนของน้ำใต้ดิน เพราะสิทธิเกี่ยวกับน้ำ (Right to Water) เป็นสิทธิส่วนหนึ่ง ของสิทธิมนุษยชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ จึงถือได้ว่ามี ความสำคัญขึ้นอย่างมากจนได้รับการรับรองให้เป็นประเด็นของข้อตกลงที่สำคัญระหว่างประเทศ ซึ่งองค์การสหประชาชาติได้เคยกำหนดไว้เป็นประเด็นสำคัญในปฏิญญาริโอ ปีพ.ศ.2535 ที่จะ ส่งเสริมให้ประชาชนที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการประเด็นปัญหาทางด้าน สิ่งแวดล้อม

ฉะนั้น การให้ประชาชนในชุมชนหรือท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการที่จะปกป้องและอนุรักษ์ แหล่งน้ำใต้ดินของพวกเขาเอง เพื่อให้พวกเขามีส่วนร่วมตัดสินใจและกำหนดทิศทาง และจะทำให้ เกิดการหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ เกิดจิตสำนึกที่ดีในการปกป้องและอนุรักษ์ไว้เพื่อให้ลูกหลาน ได้มีน้ำใต้ดินที่สะอาดและบริสุทธิ์ไว้ใช้ต่อไป ไม่ใช่แค่เพียงส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเท่านั้นที่จะมี อำนาจหน้าที่จัดการในเรื่องดังกล่าว

ตัวอย่างโครงการที่ให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งน้ำใต้ดินของพวกเขาเอง เช่น “โครงการน้ำสะอาด”¹⁴ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นตระหนักถึงปัญหามลพิษทางน้ำ และน้ำใต้ดินที่มีผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกป้องแหล่งน้ำด้วย อีกทั้งหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องควรเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น จัดให้มีการประชุมสัมมนาร่วมกับประชาชนหรือกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ เพื่อให้ทุกฝ่ายได้ร่วมกันตัดสินใจในการวางแผนอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรน้ำใต้ดิน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นต้น

นอกจากนี้ ในหลายประเทศมีแนวความคิดในการจัดตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำบาดาลขึ้น เพื่อสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำบาดาล การพัฒนา การบริหารจัดการ การบำรุงรักษา การฟื้นฟูและการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำบาดาล จึงเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่จะทำให้การบริหารจัดการน้ำใต้ดินเป็นไปอย่างสมดุลและยั่งยืน¹⁵

3.3.2 การรับรู้ข้อมูลข่าวสารในเรื่องน้ำใต้ดิน

การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมนั้นไม่สมควรที่จะกำหนดให้เป็นความรับผิดชอบของภาครัฐแต่ฝ่ายเดียว แต่ควรส่งเสริมให้ประชาชนหรือภาคเอกชนมีบทบาทในเรื่องดังกล่าวด้วย ลำพังแต่รัฐฝ่ายเดียวย่อมไม่เพียงพอ บুদ্ধิการหรือเทคโนโลยีเพียงพอในการป้องกัน บรรเทาและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้หมด จำเป็นที่จะต้องส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เพราะการที่ประชาชนช่วยกันดูแลสอดส่องว่ามีผู้ใดกระทำความผิดกฎหมายสิ่งแวดล้อมหรือไม่ หรือมีปัญหาเกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือไม่ ย่อมเป็นการป้องปรามการฝ่าฝืนกฎหมายได้เป็นอย่างดี และเป็นการลดภาระและงบประมาณของรัฐอีกด้วย นอกจากนี้ หากการดำเนินโครงการใดๆของรัฐหรือของเอกชนอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือไม่ ประชาชนย่อมช่วยกันตรวจสอบโครงการนั้น การตรวจสอบดังกล่าวจะก่อให้เกิดความรอบคอบในการอนุมัติหรือดำเนินโครงการเพราะได้มีการพิจารณาอย่างรอบคอบโดยประชาชนหรือผู้ที่

¹⁴ ประชาธรรม, “กรีนพีซเตือนสถานการณ์วิกฤตน้ำในไทย,” สืบค้นจาก <http://www.newspnn.com>.

¹⁵ มูลนิธิศูนย์กฎหมายสิ่งแวดล้อม-ประเทศไทย, “รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการปรับปรุงและพัฒนากฎหมายเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรน้ำบาดาล”, เสนอกรมทรัพยากรน้ำบาดาล, เมษายน 2551, น.89-91.

เกี่ยวข้อง และยังเป็นการป้องกันหรือลดการทุจริตหรือการใช้ดุลพินิจโดยมิชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐได้อีกด้วย แต่การตรวจสอบโดยประชาชนจะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดนั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับว่าประชาชนทราบหรือเข้าใจรายละเอียดข้อเท็จจริงของโครงการหรือสิ่งที่ต้องการตรวจสอบมากน้อยเพียงใด ดังนั้น การมีสิทธิเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่างๆของทางราชการจึงเป็นเรื่องจำเป็น

ในอดีตที่ผ่านมา มิได้มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งว่าประชาชนมีสิทธิเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในความครอบครองของทางราชการหรือไม่ ทำให้เกิดอุปสรรคสำหรับการขอข้อมูลดังกล่าว เพราะเจ้าหน้าที่ของทางราชการมักอ้างว่าเป็นความลับโดยมิได้มีหลักเกณฑ์พิจารณาที่ชัดเจน หรือบางครั้งก็ปฏิเสธที่จะให้ข้อมูลอย่างไม่มีเหตุผล อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันมีกฎหมายหลายฉบับที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิของประชาชนในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร อันเป็นประโยชน์ต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม¹⁶

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้กล่าวถึงสิทธิของประชาชนในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในความครอบครองของทางราชการ ในมาตรา 56 และมาตรา 57 วรรคหนึ่ง ดังนี้

มาตรา 56 “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น เว้นแต่การเปิดเผยข้อมูลหรือข่าวสารนั้นจะกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยของประชาชน หรือส่วนได้เสียอันพึงได้รับความคุ้มครองของบุคคลอื่น หรือเป็นข้อมูลส่วนบุคคล ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

มาตรา 57 วรรคหนึ่ง “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในเรื่องดังกล่าว”

นอกจากนี้ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้บัญญัติถึงเรื่องสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของทางราชการไว้ในมาตรา 6 (1) ดังนี้

มาตรา 6 “เพื่อประโยชน์ในการร่วมกันส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของชาติ บุคคลอาจมีสิทธิและหน้าที่ดังต่อไปนี้

¹⁶ อำนาจ วงศ์บัณฑิต, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 2, น.474.

(1) การได้รับทราบข้อมูลและข่าวสารจากทางราชการในเรื่องเกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เว้นแต่ข้อมูลข่าวสารที่ทางราชการถือว่าเป็นความลับเกี่ยวกับการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ หรือเป็นความลับเกี่ยวกับสิทธิส่วนบุคคล สิทธิในทรัพย์สิน หรือสิทธิในการค้าหรือกิจการของบุคคลใดที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย

ทั้งนี้ ตามที่พระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายว่าด้วยการนั้นบัญญัติ

นอกจากกฎหมายทั้งสองฉบับดังกล่าวแล้ว พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ. 2540 ได้ถูกตราขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารอันเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทำให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นของตนเองหรือใช้สิทธิทางการเมืองอย่างถูกต้องสอดคล้องกับความเป็นจริง เมื่อนำกฎหมายฉบับนี้มาปรับใช้กับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแล้ว ก็จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคุ้มครอง อนุรักษ์ และรักษาสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนสามารถตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลหรือเอกชนที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ¹⁷

ข้อมูลข่าวสารของราชการ (มาตรา 4) ที่พระราชบัญญัตินี้บัญญัติว่าต้องเปิดเผยแก่ประชาชน อาจจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม

ก. ข้อมูลข่าวสารในราชกิจจานุเบกษา (มาตรา 7)

ข. ข้อมูลข่าวสารที่จัดไว้ให้ประชาชนเข้าตรวจดูได้ (มาตรา 9)

ค. ข้อมูลข่าวสารอื่นของราชการที่ประชาชนขอได้ (มาตรา 11)

ข้อมูลข่าวสารของทางราชการที่เปิดเผยได้ตามพระราชบัญญัตินี้จึงต้องเกี่ยวข้องกับส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่อย่างไรก็ดี ในการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในความครอบครองของทางราชการนั้นยังต้องพิจารณาถึง “ชั้นความลับของทางราชการ” ตามระเบียบว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2517 ประกอบอีกด้วย รวมทั้งพระราชบัญญัตินี้เองยังได้บัญญัติข้อยกเว้นที่จะไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่ทางราชการถือว่าเป็นความลับที่เกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ ได้แก่ การรักษาความมั่นคงแห่งชาติ สิทธิส่วนบุคคล สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา สิทธิในทางการค้าและกิจการของบุคคลที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย

จะเห็นได้ว่า สิทธิของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของทางราชการในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมนั้น มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องอยู่หลายฉบับ ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพ

¹⁷ เฟื่องอ้าง, น.481-482.

สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสาร พ.ศ. 2540 การที่รัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีสิทธิที่จะรับรู้ข้อมูลข่าวสารของทางราชการในเรื่องดังกล่าว ทำให้รัฐต้องมีความรอบคอบในการพิจารณาโครงการต่างๆมากขึ้น ในการใช้สิทธิของประชาชนเพื่อเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอาจจะทำได้หลายลักษณะ เช่น การขอตรวจดู ขอให้จัดหา หรือขอสำเนาข้อมูลเอกสาร ซึ่งก่อให้เกิดหน้าที่ต่อหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในอันที่จะต้องเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในความครอบครองของตนต่อผู้ร้องขอ การปฏิเสธที่จะเปิดเผยข้อมูลดังกล่าว หรือการกระทำใดๆที่ทำให้ไม่ได้รับความสะดวกหรือเกิดความล่าช้าเกินกว่าที่ควร ถือเป็นการปฏิเสธสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชน ผู้ที่ถูกปฏิเสธสิทธิเช่นนั้นมีสิทธิที่จะฟ้องคดีต่อศาลเพื่อขอให้ตรวจสอบการกระทำดังกล่าวและบังคับให้เป็นไปตามสิทธินั้นได้ อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่สำคัญ คือ การทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญและตื่นตัวกับการใช้สิทธินี้มากขึ้น และการปรับทัศนคติของหน่วยงานภาครัฐเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารแก่สาธารณะชน

สำหรับการใช้สิทธิของประชาชนเพื่อเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับการปนเปื้อนน้ำใต้ดินจากการใช้ปุ๋ยเคมีในภาคเกษตรกรรมนั้น หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ได้แก่ กรมทรัพยากรน้ำบาดาล กรมวิชาการเกษตร กรมอนามัย และกรมควบคุมมลพิษ ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้มีหน้าที่ต้องให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องกับประชาชน โดยช่องทางที่สามารถทำให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ง่าย เช่น การเผยแพร่แลกเปลี่ยนข้อมูลผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือมีแผนการประชาสัมพันธ์เชิงรุก จัดตั้งศูนย์ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำใต้ดิน การเผยแพร่ความรู้ด้านน้ำใต้ดินแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณะ

นอกจากนี้ ควรจัดสรรงบประมาณในการจัดฝึกอบรมให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการใช้ปุ๋ยและสารเคมีแก่หน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น กลุ่มเกษตรกร รวมทั้งจัดฝึกอบรมร่วมกับหน่วยงานราชการอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมพัฒนาที่ดิน เพื่อฝึกอบรมวิธีการเก็บตัวอย่างดินและน้ำใต้ดิน เพื่อตรวจสอบการปนเปื้อนมลสารในพื้นที่เกษตรกรได้เอง¹⁸

¹⁸ บริษัท เมทริกซ์ แอสโซซิเอตส์ จำกัด, “รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการประเมินสถานการณ์การปนเปื้อนของมลสารทางการเกษตรลงสู่แหล่งน้ำบาดาลและออกแบบแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรน้ำบาดาลในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดสุพรรณบุรี”, เสนอกรมทรัพยากรน้ำบาดาล, ธันวาคม 2552, น.10-82.

3.4 แนวความคิดเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) หมายถึง การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนในปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ความสามารถของคนในอนาคตเกิดปัญหาในการตอบสนองความต้องการของตนเอง¹⁹ โดยรวมความถึง 3 ด้าน ซึ่งเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน คือ

1. ด้านเศรษฐกิจ โดยนำแนวความคิดนี้มาใช้เพื่อที่จะพัฒนาจุดมุ่งหมายของการเจริญเติบโตและประสิทธิผลทางด้านเศรษฐกิจ
2. ด้านสังคม โดยนำแนวความคิดนี้มาใช้พัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมอย่างสมดุลในด้านสุขภาพ อนามัย ที่อยู่อาศัย การบริโภค การศึกษา หรือการทำงาน เป็นต้น
3. ด้านสิ่งแวดล้อม โดยนำแนวความคิดดังกล่าวมาใช้ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ตลอดถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่สมดุลเหมาะสมเพื่อระยะยาวต่อไป²⁰

ดังนั้น หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงไม่ไกลกว่าเพียงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่เป็นการเปลี่ยนโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจและสังคมเพื่อลดการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลงไปในระดับที่ยังรักษาความสมดุลที่ดี ทำให้คนอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างเป็นสุข

3.4.1 การเกษตรยั่งยืน

การเกษตรเป็นกิจกรรมที่ควบคู่มากับมนุษยชาติที่ขาดจากกันไม่ได้ไม่ว่าประเทศใดหรือสังคมใดก็ตาม เนื่องจากการเกษตรถือเป็นปัจจัยที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญของการดำรงชีวิตของมนุษย์ตลอดมา การผลิตการเกษตรแบบดั้งเดิมนั้น มนุษย์กระทำเพียงเลี้ยงชีพของตนและครอบครัวให้มีชีวิตที่สุขสมบูรณ์ มีการแลกเปลี่ยนผลิตผลซึ่งกันและกัน ต่อมา มีการขายและแลกเปลี่ยนผลผลิตเพื่อได้เงินตรามาจับจ่ายใช้สอย แต่เมื่อความเจริญได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น มนุษย์มีความต้องการปัจจัยในการดำรงชีวิตมากขึ้น การซื้อขายแลกเปลี่ยนเพิ่มขยายวงกว้างมากขึ้น จึงมีผลทำให้การผลิตทางการเกษตรได้มีการปรับเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อขายมากขึ้น²¹

¹⁹ World Commission on Environment and Development ในรายงาน Our Common Future 1987 หรือ Brundtland Report

²⁰ วรรณภา ตีระสังข์, “การพัฒนาอย่างยั่งยืน,” สืบค้นจาก [http:// www.pub-law.net](http://www.pub-law.net).

²¹ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก, เกษตรยั่งยืน, (กรุงเทพ : 2535), น.21.

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีการพัฒนาการผลิตให้เพิ่มประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นลำดับ มีการนำปัจจัยการผลิตจากภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช เครื่องจักรกล น้ำมัน เชื้อเพลิง เมล็ดพันธุ์ลูกผสม เป็นต้น มาใช้แทนปัจจัยการผลิตที่มีในธรรมชาติที่เคยใช้กันมาตั้งแต่เดิม เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก สมุนไพร แรงงานจากสัตว์เลี้ยง ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อต้องการเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น เทคโนโลยีดังกล่าวนี้มีผลทำให้ผลผลิตทางการเกษตรสูงขึ้นอย่างชัดเจน เช่น การใช้ปุ๋ยเคมี และยาปราบศัตรูพืชอย่างถูกต้องตามเทคโนโลยีที่ทันสมัย จะได้ผลผลิตสูงถึง 800-1,000 กิโลกรัมต่อไร่ ในขณะที่การผลิตแบบดั้งเดิมโดยไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืชปลูกด้วยพันธุ์ที่คัดเอง เกษตรกรจะได้ผลผลิตเพียง 300-400 กิโลกรัมต่อไร่ เป็นต้น²²

อย่างไรก็ตาม ถ้าหากจะมองถึงด้านสิ่งแวดล้อม จะเห็นว่า ตั้งแต่ได้มีการผลิตทางการเกษตรในแนวทางของเกษตรทันสมัยเพื่อเน้นการค้าขาย ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 เห็นได้ว่าถึงแม้ผลผลิตทางการเกษตรของประเทศไทยได้เพิ่มมากขึ้นทั้งชนิดและปริมาณ นำรายได้มาสู่ประเทศปีละหลายหมื่นล้านบาท แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ในขณะที่การพัฒนาการเกษตรดำเนินไปอย่างรวดเร็วและเห็นผลนั้น ประเทศไทยกลับสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ และเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาตามมา เช่น การระบาดของศัตรูพืช ฝนแล้ง น้ำท่วม แผ่นดินถล่ม การเสื่อมลงของความอุดมสมบูรณ์ของดิน ปัญหาดังกล่าวมีที่ทำว่าจะทวีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ หากไม่มีการปรับปรุงแก้ไขอย่างจริงจัง²³

การเกษตรยั่งยืน ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้คำจำกัดความเกษตรยั่งยืน ดังนี้

1. การเกษตรยั่งยืน คือ “การเกษตรที่เกื้อกูลทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ขณะที่สามารถ รักษาหรือปรับปรุงสภาพแวดล้อม”²⁴
2. วัฒนาเกษตร (หรือการเกษตรยั่งยืน) เป็นหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับเกษตรกรรมที่ยึด หลักการผลิตที่เหมาะสมกับระบบนิเวศโดยใช้ทรัพยากรการผลิตอย่างประหยัด และมีประสิทธิภาพไม่ก่อให้เกิดผลเสียทั้งระยะสั้นและระยะยาวต่อสภาพแวดล้อม และดำรงอยู่ ได้ยาวนานจนถึงคนรุ่นต่อไป²⁵

²² เฟิงอ๋าง, น.22.

²³ เฟิงอ๋าง, น.22.

²⁴ ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์, “เกษตรยั่งยืน,” สืบค้นจาก

<http://bord.dsevere.org/s/starmon>.

²⁵ จรัญ จันทลักษณ์, “เกษตรยั่งยืน,” สืบค้นจาก

<http://bord.dsevere.org/s/starmon>.

3. คือความสามารถของระบบการเกษตรที่จะรักษาอัตราของการผลิตให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายในระยะยาวอย่างต่อเนื่อง แม้จะอยู่ภายใต้สภาวะแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม²⁶

4. คือการเกษตรที่ให้ผลผลิตที่ดีไปพร้อมๆ กับการอนุรักษ์ และปรับปรุงทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องในระยะยาว ผลผลิตที่เกิดขึ้นจะต้องปลอดภัยต่อสุขภาพ พละนาถัยของมนุษย์ และเป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีพของประชาชนในท้องถิ่นเป็นลำดับแรก และเพื่อขายเป็นลำดับรอง²⁷

ดังนั้น การเกษตรยั่งยืน หมายถึง การทำการเกษตรแบบยั่งยืนที่ผู้ผลิตหรือเกษตรกรจะต้องคำนึงถึงการผลิตไปพร้อมๆ กับการให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม ทั้งนี้จะต้องมีการปรับวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้ผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจของเกษตรกร ชุมชนและท้องถิ่นเป็นอันดับแรก เมื่อเศรษฐกิจของชุมชนหรือท้องถิ่น แข็งแกร่งขึ้นการพัฒนาทางด้านสังคมย่อมเป็นไปได้โดยง่าย

ตัวชี้วัดของเกษตรยั่งยืนมีหลักการสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ²⁸ ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนทางด้านสังคม

ในปัจจุบัน มีการทดลองวิธีการเกษตรยั่งยืนในพื้นที่ศูนย์สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชชนนี จังหวัดเพชรบุรี ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองฯ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ เป็นต้น มีกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นไปตามแนวพระราชดำริและสอดคล้องกับหลักการของเกษตรยั่งยืน ที่สำคัญได้แก่ ระบบการปลูกพืชหมุนเวียน ระบบการเกษตรแบบผสมผสาน ระบบวนเกษตร และระบบเกษตรธรรมชาติ²⁹

สำหรับการนำหลักการเกษตรยั่งยืนมาปรับใช้ในเรือน้ำใต้ดินนั้น เกษตรกรยังสามารถทำการเกษตรที่ใช้เทคโนโลยีตลอดจนสารเคมีได้บ้าง เช่น ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ทั้งนี้เพื่อเพิ่มผลผลิตและการแปรรูปสินค้าเกษตร แต่ต้องเป็นการใช้เทคโนโลยีแผนใหม่ด้วยความ

²⁶ Conway, “เกษตรยั่งยืน,” สืบค้นจาก [http:// bord.dsevere.org/s/starmon](http://bord.dsevere.org/s/starmon).

²⁷ ชนวน รัตนวราหะ และสันติภาพ ศิริวัฒนไพบูลย์, “เกษตรยั่งยืน,” สืบค้นจาก <http:// bord.dsevere.org/s/starmon>.

²⁸ ขนำเกษตรคนไทย, “คำนิยามของเกษตรยั่งยืน,” สืบค้นจาก <http:// bord.dsevere.org/s/starmon>.

²⁹ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการจัดการทรัพยากรการผลิตทางการเกษตร,” สืบค้นจาก http://web.ku.ac.th/king72/2542-09/res05_03.html.

ระมัดระวังมิให้สิ่งแวดล้อมและสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรต้องถดถอยไป โดยนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านหรือแนวทางที่เกษตรกรปฏิบัติอยู่ตั้งแต่ดั้งเดิมและเกิดประโยชน์มาใช้ควบคู่และดัดแปลงร่วมกันเทคโนโลยีแผนใหม่ เช่น การใช้ปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยชีวภาพ ทั้งนี้เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติก็ไม่ทรุดโทรม สามารถใช้ผลิตรายได้เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติก็ไม่ทรุดโทรม สามารถใช้ผลิตรายได้เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติก็ไม่ทรุดโทรม สามารถใช้ผลิตรายได้เพิ่มมากขึ้น

3.4.2 การส่งเสริมผลิตภัณฑ์สินค้าเกษตรอินทรีย์

การทำเกษตรกรรมที่มุ่งเน้นการใช้ปัจจัยการผลิต เพื่อเพิ่มผลผลิต ไม่ว่าจะเป็นการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ล้วนแล้วแต่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนที่เป็นผู้บริโภคสินค้าเหล่านั้น นอกจากนี้ยังมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย เช่น ก่อให้เกิดสารพิษตกค้างในดิน แหล่งน้ำ รวมทั้งน้ำใต้ดิน ดังนั้น เกษตรอินทรีย์จึงเป็นการเกษตรรูปแบบใหม่ที่คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การรักษแหล่งน้ำให้สะอาด การรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ³⁰

เกษตรอินทรีย์ คือ ระบบการผลิตที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมรักษาสมดุลของธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีระบบจัดการนิเวศวิทยาที่คล้ายคลึงกับธรรมชาติ และหลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนต่างๆ ตลอดจนไม่ใช้พืชหรือสัตว์ที่ตัดต่อทางพันธุกรรมที่อาจเกิดมลพิษในสภาพแวดล้อม เน้นการใช้อินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด และปุ๋ยชีวภาพในการปรับปรุงบำรุงให้มีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้ดินพืชมีความแข็งแรงสามารถต้านทานโรคและแมลงด้วยตนเอง รวมถึงการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ด้วย ผลผลิตที่ได้จะปลอดภัยจากสารพิษตกค้างทำให้ปลอดภัยทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคและไม่ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมอีกด้วย³¹

³⁰ สุพจน์ ชัยวิมล, “เกษตรอินทรีย์,” สืบค้นจาก

<http://www.doae.go.th/LIBRARY/html/detail/nsfng/indexh.htm>.

³¹ เพิ่งอ้าง.

การเกษตรอินทรีย์จึงเป็นการปฏิเสธการใช้สารเคมีต่างๆ ยก้าจัดศัตรูพืชและปุ๋ยเคมี เนื่องจากสารเคมีเหล่านี้มีผลกระทบต่อกลไกและระบบนิเวศวิทยา ทั้งยังให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลของวงจรธาตุอาหาร การประหยัดพลังงาน การอนุรักษ์ระบบนิเวศ การฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งทำให้การเกษตรอินทรีย์แตกต่างจากการเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมีแบบปล่อยปละละเลย หรือเกษตรปลอดสารเคมีและเกษตรไร้สารพิษ นอกจากนี้เกษตรอินทรีย์ยังให้ความสำคัญกับเกษตรกรผู้ผลิตและชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งหวังที่จะสร้างความมั่นคงในการทำ การเกษตร ตลอดจนอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรม เกษตรกรผู้ผลิตต้องอ่อนน้อม และเรียนรู้ในการดัดแปลงการผลิตของตนให้เข้ากับวิถีธรรมชาติ อาศัยกลไกธรรมชาติเพื่อทำ การเกษตร ดังนั้น เกษตรอินทรีย์จึงเป็นวิถีแห่งการเคารพและพึ่งพาธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้อง กลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรพื้นบ้านของสังคมไทย³²

การเกษตรที่ใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง สารเคมีกำจัดศัตรูพืชมากๆ จะก่อให้เกิดความไม่ สมดุลในแร่ธาตุและกายภาพของดิน เป็นผลทำให้พืชอ่อนแอ ขาดภูมิต้านทานโรคและทำให้การ คุกคามของแมลงเชื้อโรคเกิดขึ้นได้ง่าย จึงนำไปสู่การใช้สารเคมีสังเคราะห์มากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิด วิกฤตในห่วงโซ่อาหารและระบบเกษตร ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพอันเนื่องมาจากการรับประทาน อาหารที่มีสารพิษปนเปื้อนเสี่ยงต่อการเป็นโรคมะเร็ง การทำงานของระบบประสาทและกล้ามเนื้อ เป็นต้น และยังผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งสารเคมีบางอย่างตกค้างอยู่ในระบบนิเวศเป็น เวลานาน³³

ในปัจจุบันผลิตภัณฑ์สินค้าเกษตรอินทรีย์กำลังเป็นที่นิยมได้รับความสนใจเป็นอย่าง มากทั้งในสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และสหภาพยุโรป ทั้งนี้ในตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์ของโลกมีมูลค่า ประมาณ 716,800 ล้านบาท และมีอัตราขยายตัวเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยร้อยละ 25 ต่อปีและมีแนวโน้มที่ จะขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ สำหรับประเทศไทยการผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2535 โดยกรมวิชาการเกษตรร่วมกับบริษัทในเครือนครหลวงและบริษัทสยามวิวัฒน์ผลิตข้าว อินทรีย์ส่งออกขายยังต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีสินค้าเกษตรอินทรีย์ เช่น กล้วยหอม กล้วยไข่ หน่อไม้ฝรั่ง ข้าวโพดฝักอ่อน สับปะรด ขิงและกระเจียบเขียว กุ้งกุลาดำ ปลาสด สุนัข ไข่ไก่ เป็นต้น

³² มูลนิธิสายใยแผ่นดิน, “แนวทางเกษตรอินทรีย์,” สืบค้นจาก

<http://www.greennet.or.th/producer/t4100.htm#heading08>.

³³ เพิ่งอ้าง.

แหล่งผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ เช่น พะเยา เชียงราย สุรินทร์ ยโสธร อุบลราชธานี ศรีสะเกษ นครปฐม ราชบุรี กาญจนบุรี สระแก้ว สุพรรณบุรี เชียงใหม่ ลำพูน³⁴

ฉะนั้น ภาครัฐจึงควรให้การส่งเสริมและสนับสนุนผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ เพื่อให้เกษตรกรของประเทศหันมาทำการเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น ไม่เพียงแต่ผลประโยชน์ที่จะได้รับทางด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นผลดีต่อตัวผู้บริโภคเองที่มีความปลอดภัยจากสินค้าที่บริโภคมากขึ้น รัฐไม่ต้องสูญเสียต้นทุนในการรักษาสุขภาพอนามัยของประชาชน และนอกจากนี้ยังไม่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศอีกด้วย

³⁴ สุพจน์ ชัยวิมล, อ้างแล้ว เจริญรอกที่ 30.